

Турило А.М.,

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економічного аналізу і фінансів
Криворізького технічного університету

Вчєрашня І.С.,

аспірант кафедри економічного аналізу і фінансів
Криворізького технічного університету

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “ЕКОНОМІЧНА АКТИВНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА”

Досліджено сутність понять “економічна активність підприємства”, “ділова активність підприємства” й “ринкова активність підприємства”. Надано пропозиції щодо методу вимірювання економічної активності підприємства та системи показників її оцінки.

The essence of categories “the economic activity of enterprise”, “the business activity of enterprise” and “the market activity of enterprise” are investigated in the article. The suggestions concerning the method of measuring the economic activity of enterprise and the system of indexes for its estimation are given in the paper.

Ключові слова: економічна активність підприємства, ділова активність підприємства, ринкова активність підприємства, показники, метод, поняття.

В умовах конкурентного розвитку великого значення для підприємств усіх форм власності й організаційно-правових форм господарювання набуває питання їх економічної активності. Особливу увагу потрібно звернути на сутність цього терміна й методи її вимірювання. Перш ніж перейти до визначення поняття “економічна активність підприємства”, потрібно ґрунтовніше розглянути такі широкі поняття, як “ділова активність підприємства” й “ринкова активність підприємства”. Дані показники є ключовими при оцінці і плануванні фінансового стану підприємства.

Питання ділової й ринкової активності підприємства розглядаються багатьма вченими-економістами, зокрема такими як Р. Брейлі й С. Майєрс, Ю. Брігхем і Л. Гапенські, Дж.К. Ван Хорн і Дж.М. Вахович, О.Я. Базілінська, Л.О. Коваленко й О.М. Ремньова, В.В. Ковальов, І.М. Кузнєцова, О.І. Марченко, В.О. Мєц, С.Ф. Покропивний, Т.Г. Рзаєва, Г.В. Савицька, А.Д. Шєремет і Р.С. Сайфулін.

Утім, на наш погляд, деякі їхні тлумачення сутності та методи вимірювання потребують певної переоцінки й удосконалення. Так, стосовно визначення ділової й ринкової активності підприємства можна констатувати, що в багатьох літературних джерелах не розкривається сутність і не надається визначення даних термінів, наводиться тільки перелік показників для їх розрахунку¹. А трактуючи

¹ Бригхем Ю., Гапенски Л. Финансовый менеджмент: Пер. с англ. / Под. ред. В.В. Ковалева. — СПб.: Экон. шк., 1997. — С. 183; Измайлова К.В. Финансовый анализ: Навч. посіб. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: МАУП, 2001. — С. 103, 128, 139; Боди З., Мертон Р. Финансы. — М.: ООО “И.Д. Вильямс”, 2007. —

ділову й ринкову активність підприємства, автори доволі часто розкривають ці поняття без урахування їх істотних особливостей, тобто не беруть до уваги смислову відмінність між ними, закладену в їх назві, або розкривають їх доволі вузько. Наприклад, В.В. Ковальов, О.В. Заїкіна, О.А. Гарасюк і М.Ю. Ігнатенко та інші включають у оцінку ділової активності й такі параметри, що мають ринкове спрямування та характеризують місце підприємства на ринках продукції, капіталу, праці, тобто те, що, на наш погляд, потрібно відносити до його ринкової активності².

В окремих випадках ділова активність оцінюється через такі напрями діяльності, котрі не притаманні їй за змістом та є самостійними видами активності для підприємства, як то соціальна і природоохоронна активність у О.А. Гарасюк і М.Ю. Ігнатенко³.

Певна неоднозначність присутня і при характеристиці ринкової активності підприємства. У Р. Брейлі й С. Майерса, М.М. Якуби остання визначає становище підприємства на ринку цінних паперів, а у В.В. Ковальова — на ринку капіталу⁴. Вважаємо, що поняття “ринкова активність підприємства” повинне, відповідно до його назви, включати в себе весь спектр зовнішньої, ринкової діяльності підприємства, що надасть можливість системно визначити становище на ринку будь-якого суб’єкта господарювання, а не тільки окремі напрями його діяльності.

Треба також зазначити, що в Р. Брейлі й С. Майерса, М.М. Якуби імідж (репутація) підприємства входить у сферу оцінки ринкової активності, а у В.В. Ковальова, О.А. Гарасюк і М.Ю. Ігнатенко — у сферу ділової активності. Між тим таке трактування і змішування понять “ділова активність підприємства” й “ринкова активність підприємства” за їхньою сутністю і критеріями значно ускладнює надання об’єктивної економічної оцінки діяльності підприємства, не дає змоги робити чіткі акценти на досліджувані терміни, а отже й приймати правильні управлінські рішення у відповідних сферах.

Стосовно сутності, методів вимірювання і взаємозв’язку ділової й ринкової активності наша позиція є такою. В термінах ділової й ринкової активності підприємства ключовим для їх розуміння і трактування є слово “активність”. У Сучасному

С. 69; Ван Хорн Дж.К., Вахович Дж.М. Основы финансового менеджмента: Пер. с англ. — М.: ООО “И.Д. Вильямс”, 2008. — С. 260—265.

² Ковалев В.В. Финансы: Учеб. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: ТК Велби; Проспект, 2006. — С. 351; Заїкіна О.О. Роль показників ділової активності в оцінці управління підприємством // Харчова промисловість. — 2008. — № 7. — С. 145; Гарасюк О.А., Ігнатенко М.Ю. Проблеми щодо сутності поняття “ділова активність підприємства” // Гірничо-металургійний комплекс: досягнення, проблеми та перспективи розвитку — 2010: Міжнар. наук.-техн. конф. — Травень 2010. — Кривий Ріг: Криворізький технічний ун-т, 2010. — С. 63.

³ Гарасюк О.А., Ігнатенко М.Ю. Зазнач. праця.

⁴ Брейлі Р., Майерс С. Принципы корпоративных финансов: Пер. с англ. — М.: ЗАО “Олимп-Бизнес”, 1997. — 1020 с.; Якуба М.М. Проблеми оцінки ринкової активності промислових підприємств у сучасних умовах // Науковий вісник. — 2004. — Вип. 14.2. — С. 4; Ковалев В.В. Зазнач. праця. — С. 357, 358.

економічному словнику остання розкривається як дуже широке загальносуспільне поняття та визначається як посилена діяльність, діяльний стан⁵. Аналогічні підходи до тлумачення активності знаходимо в таких ґрунтовних працях, як Економічна енциклопедія та Великий тлумачний словник сучасної української мови⁶. Тобто активність є невід’ємною частиною діяльності. Тому в нашому випадку логічно й обґрунтовано говорити як про діяльність підприємства, так і про його активність, а отже і про її різновиди, зокрема економічну активність підприємства. На рис. 1 і 2 показано види активності підприємства та методологічні підходи до декомпозиції загальносуспільної категорії “активність”.

Рис. 1. Основні види активності підприємства

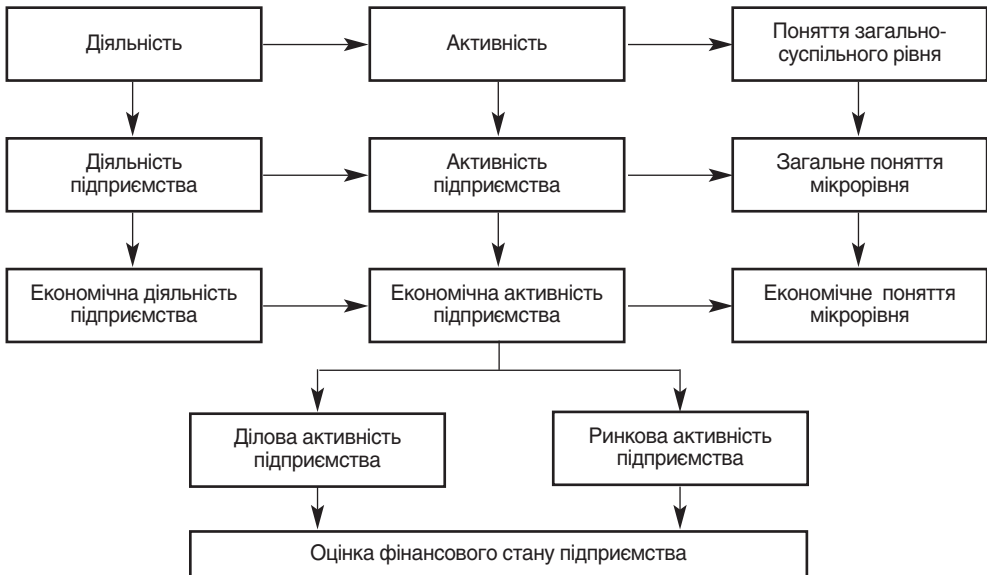

Рис. 2. Структурно-логічна схема декомпозиції поняття “активність”

⁵ Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. — 2-е изд., испр. — М.: ИНФРА-М, 1999. — С. 35.

⁶ Економічна енциклопедія: [Електр. ресурс]. — <http://enbv.narod.ru/text/Econom/encyclo/index.html>; Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і гол. ред. В.Т. Бусел. — К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2004. — С. 12.

Із рис. 2 видно, що економічна активність підприємства є більш загальним і ємким поняттям, ніж ділова й ринкова, вона об'єднує їх у собі, й саме цим обґрунтовується необхідність використання цього терміна у фінансово-економічних дослідженнях і навчально-методичних розробках із даної проблематики. Введення в економічний науково-методичний оборот терміна “економічна активність підприємства” дасть змогу більш системно, адекватно й у інтегрованому вигляді характеризувати його економічну діяльність із позиції її активності, охоплювати всі стадії й види такої діяльності.

Підприємство виконує свої основні функції лише у процесі діяльності. Діяльність — основа існування будь-якого суб'єкта господарювання. Активність підприємства безпосередньо пов'язана з його діяльністю, проявляється в ній і взагалі не може існувати поза нею. За своєю сутністю активність є формою прояву діяльності підприємства. Дане твердження добре відображає термін “активність діяльності підприємства” (розширений варіант терміна “активність підприємства”), тобто спочатку діяльність, а потім рівень її активності. Те саме можна сказати про економічну активність й економічну діяльність підприємства. Первинним поняттям виступає діяльність, а похідним (вторинним) від нього — активність.

З огляду на це дамо визначення термінів “економічна активність підприємства”, “ділова активність підприємства” й “ринкова активність підприємства”.

Економічна активність підприємства характеризує його економічну діяльність, проявляється безпосередньо через зміну її рівня (інтенсивності) в часі, є наслідком дії сукупності суб'єктивно-об'єктивних чинників та оцінюється з позиції внутрішньо-зовнішнього середовища підприємства.

Ділова активність підприємства — це складова його економічної активності, яка характеризує його економічну діяльність, проявляється безпосередньо через зміну її рівня (інтенсивності) в часі, є наслідком дії сукупності суб'єктивно-об'єктивних чинників та оцінюється з позиції внутрішнього середовища підприємства.

Ринкова активність підприємства є складовою його економічної активності, котра характеризує економічну діяльність підприємства, проявляється безпосередньо через зміну її рівня (інтенсивності) в часі, є наслідком дії сукупності суб'єктивно-об'єктивних чинників та оцінюється з позиції зовнішнього середовища підприємства.

Таке трактування активності підприємства у взаємозв'язку з його діяльністю дає змогу сформулювати методологічні підходи до її оцінки.

Оцінити економічну активність підприємства на відміну від економічної діяльності можна лише в динаміці на основі реалізації принципу порівняння. Це означає, що економічна активність (як і будь-який інший її вид) має вимірюватися через порівняльну оцінку економічної діяльності підприємства (порівнюються економічні показники двох, як правило суміжних, періодів його діяльності).

Порівняння показників, що характеризують економічну діяльність підприємства, для двох суміжних періодів є методологічною базою вимірювання його

економічної (ділової й ринкової) активності. Така кількісна оцінка може здійснюватися у вигляді відношення або різниці економічних показників діяльності підприємства:

$$\text{Пе.ак.} = \frac{\text{Пе.д.}t}{\text{Пе.д.}(t-1)}; \quad (1)$$

$$\text{П'е.ак.} = \text{Пе.д.}t - \text{Пе.д.}(t-1), \quad (2)$$

де Пе.ак., П'е.ак. — показники, що характеризують економічну активність підприємства;

Пе.д.т, Пе.д.(t-1) — показники, що характеризують економічну діяльність підприємства в періодах t і (t-1) відповідно.

Формули (1) і (2) дають змогу класифікувати економічну діяльність підприємства за рівнем активності:

1) зростання економічної активності:

$$\text{Пе.ак.} > 1, \quad \text{П'е.ак.} > 0; \quad (3)$$

2) незмінність економічної активності:

$$\text{Пе.ак.} = 1, \quad \text{П'е.ак.} = 0; \quad (4)$$

3) зниження економічної активності:

$$\text{Пе.ак.} < 1, \quad \text{П'е.ак.} < 0. \quad (5)$$

Зниження економічної активності (5) характеризує деактивну економічну діяльність підприємства, отож йому відповідає термін “деактивність підприємства” (економічна деактивність підприємства). Деактивність є дестабілізуючим чинником розвитку підприємства та за інших рівних умов погіршує його фінансовий стан і рівень конкурентоспроможності. Ситуація, коли економічна діяльність підприємства є деактивною, потребує комплексного аналізу і прийняття відповідних управлінських рішень, які, в принципі, повинні вивести підприємство на позитивну динаміку в економічному розвитку.

Далі важливо визначитися зі змістом і класифікацією показників економічної активності підприємства. В економічній літературі оцінка ділової й ринкової активності підприємства здійснюється на базі статичних показників, які представлені переважно певною сукупністю коефіцієнтів оборотності⁷.

Виходячи із сутності понять “економічна діяльність підприємства” і “економічна активність підприємства” наведемо основні постулати вимірювання економічної (ділової, ринкової) активності підприємства:

⁷ Коваленко Л.О., Ремньова О.М. Фінансовий менеджмент: Навч. посіб. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: Знання, 2005. — С. 425—430; Шеремет А.Д., Сайфулін Р.С., Негайцев Е.В. Методика фінансового аналізу. — М.: ИНФРА-М, 2000. — С. 98—104; Савицкая Г.В. Экономический анализ: Учеб. — 11-е изд., испр. и доп. — М.: Новое издание, 2005. — С. 532; Банк В.Р., Банк С.В., Тараскина А.В. Финансовый анализ: Учеб. пособие. — М.: ТК Велби; Проспект, 2006. — С. 138—142.

1. Економічна активність підприємства не може існувати поза його діяльністю.
2. Економічна активність є формою прояву економічної діяльності підприємства.
3. Оцінювати економічну активність підприємства можна тільки через оцінку його економічної діяльності.
4. Сфера оцінювання економічної активності підприємства визначається сферою оцінки його економічної діяльності.

Вважаємо, що показники, пов'язані з економічною активністю підприємства, охоплюють усі аспекти його економічної діяльності та що їх потрібно класифікувати на чотири групи:

- 1) показники, що характеризують витрати (індекс поточних витрат на виробництво й реалізацію продукції, індекс матеріальних витрат тощо);
- 2) показники, які характеризують результати (індекс обсягу реалізації продукції, індекс прибутку тощо);
- 3) показники, що характеризують ефективність (індекс фондівдачі, індекс матеріалівдачі, індекс ресурсівдачі, індекс прибутковості тощо);
- 4) інші показники, які не ввійшли в перші три групи (індекс показників ліквідності, індекс концентрації капіталу тощо).

Така класифікація показників дає змогу досліджувати економічну активність за основними критеріями економічного розвитку підприємства.

Економічна активність підприємства значною мірою формується з економічної активності його структурних підрозділів (цехів, дільниць і робочих місць). Тому залежно від обраного об'єкта й завдань дослідження визначається сукупність показників економічної активності, яка повинна враховувати всі особливості об'єкта, що оцінюється. Така сукупність для всебічного дослідження повинна включати узагальнюючі, локальні й часткові показники економічної активності.

Викладені у статті теоретико-методичні підходи до визначення сутності поняття “економічна активність підприємства” та методів її вимірювання допомагають точніше оцінити рівень економічного розвитку підприємства та краще управляти ним.